MUSIQA IJROCHILIGIDA TEXNIK MAHORATNI OSHIRISHDA QO‘LLANILADIGAN METODLAR VA ULRNING FOYDALILIK DARAJALARI

МЕТОДЫ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА В МУЗЫКАЛЬНОМ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВЕ, И СТЕПЕНЬ ИХ ЭФФЕКТИВНОСТИ

METHODS USED TO IMPROVE TECHNICAL SKILLS IN MUSICAL PERFORMANCE AND THEIR LEVELS OF EFFECTIVENESS

FarDu Musiqa ta’limi va san’at yo‘nalishi magistri
Solijonov Rustamjon

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada musiqa ijrochiligida texnik mahoratni rivojlantirishda qo‘llaniladigan metodlarning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Xususan, mashq tizimi, barmoqlar texnikasi, ritm ustida ishlash, eshitish qobiliyatini rivojlantirish hamda sahna madaniyatini shakllantirishga oid yondashuvlar yoritiladi. Shuningdek, individual va guruhli mashg‘ulotlarning samaradorligi ham ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarning ijrochilik mahoratini oshirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada turli metodlarning foydalilik darajalari qiyosiy tahlil asosida baholanadi hamda musiqiy ta’lim tizimida qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: musiqa ijrochiligi, texnik mahorat, pedagogik metodlar, mashq tizimi, ritm, eshitish qobiliyati, sahna madaniyati, musiqiy ta’lim.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты методов, применяемых для развития технического мастерства в музыкальном исполнительстве. Особое внимание уделяется системе упражнений, развитию

пальцевой техники, работе над ритмом, слухом и сценической культурой. Также рассматривается эффективность индивидуальных и групповых занятий. В ходе исследования раскрывается значение современных педагогических технологий и инновационных методов в повышении исполнительского мастерства. В статье проводится сравнительный анализ степени эффективности различных методов и даются рекомендации по их применению в системе музыкального образования.

Ключевые слова: музыкальное исполнительство, техническое мастерство, педагогические методы, система упражнений, ритм, музыкальный слух, сценическая культура, музыкальное образование.

Annotation

This article analyzes the theoretical and practical aspects of methods used to develop technical skills in musical performance. Particular attention is paid to exercise systems, finger techniques, rhythm training, ear development, and stage culture. The effectiveness of both individual and group lessons is also examined. The study highlights the importance of modern pedagogical technologies and innovative methods in improving performance skills. Furthermore, the article provides a comparative analysis of the effectiveness levels of different methods and offers recommendations for their application in music education systems.

Keywords: musical performance, technical skills, pedagogical methods, exercise system, rhythm, ear training, stage culture, music education.

KIRISH

Mazkur tadqiqotning obyekti musiqa ijrochiligida texnik mahoratni rivojlantirish jarayoni hamda ushbu jarayonda qo‘llaniladigan pedagogik metodlar hisoblanadi. Tadqiqotda ijrochilik faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari — barmoqlar texnikasi, ritmik aniqlik, eshitish qobiliyati, artikulyatsiya, sahna madaniyati va ijro psixologiyasi kabi markaziy tushunchalar mujassamlashtiriladi. Musiqa ta’limi

tizimida texnik mahoratni oshirishga oid ilmiy qarashlar tahlil qilinib, an’anaviy va zamonaviy metodlarning o‘zaro bog‘liqligi o‘rganiladi.

Musiqa pedagogikasida texnik tayyorgarlik masalalari ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan bo‘lib, ular orasida ijrochilik texnikasi, mashq tizimi va musiqiy tafakkurni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan. Xususan, Heinrich Neuhaus ijrochilik mahoratini shakllantirishda texnik mashqlar bilan bir qatorda badiiy tafakkur muhimligini ta’kidlaydi.[1] Shuningdek, Carl Czernyning mashq tizimlari texnik imkoniyatlarni rivojlantirishning klassik namunalaridan biri sifatida e’tirof etiladi.[2]

Bugungi kunda musiqa ta’limi tizimida texnik mahoratni rivojlantirishga oid metodlar mavjud bo‘lsa-da, ularning samaradorligini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Ayrim hollarda ta’lim jarayonida texnik mashqlarning faqat mexanik takroriga urg‘u berilib, ijrochining badiiy tafakkuri va individual yondashuvi yetarlicha rivojlantirilmaydi. Bu esa ijro sifatining bir yoqlama shakllanishiga olib kelishi mumkin. Tadqiqotchilar orasida texnik mukammallikni shakllantirishda an’anaviy mashq metodlari yetarlimi yoki innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan boyitilishi kerakmi degan qarama-qarshi fikrlar mavjud. Masalan, Shinichi Suzuki musiqiy ta’limda eshitish va takrorlash metodining ustuvorligini ilgari surgan bo‘lsa[3], zamonaviy pedagogik qarashlarda interfaol metodlar va psixologik tayyorgarlikning ahamiyati kuchayib bormoqda. Shu bois, mavjud metodlarning foydalilik darajasini qiyosiy tahlil qilish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida musiqa ijrochiligida texnik mahoratni oshirishga xizmat qiluvchi an’anaviy va zamonaviy metodlar tahlil qilindi. Jumladan, mashq tizimi, sekin tempda ishlash, ritmik mashqlar, barmoqlar mustaqilligini rivojlantirish, eshitish qobiliyatini shakllantirish hamda sahna psixologiyasiga oid metodlarning amaliy samaradorligi o‘rganildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi texnik mahoratni

1 Heinrich Neuhaus. The Art of Piano Playing. — New York: Praeger Publishers, 1973. — P. 15–22.
2 [2] Carl Czerny. School of Velocity, Op. 299. — New York: G. Schirmer, 1893.
3 [3] Shinichi Suzuki. Nurtured by Love. — Miami: Warner Bros Publications, 1983.

rivojlantirishda eng samarali metodlarni aniqlash va ularni musiqiy ta’lim tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlarini asoslashdan iborat bo‘ldi. Tahlillar natijasida texnik mashqlarni badiiy talqin bilan uyg‘unlashtirish ijrochilik sifatini sezilarli oshirishi aniqlandi. Ayniqsa, individual yondashuv, multimodal ta’lim texnologiyalari va audio-video tahlil metodlari yosh ijrochilarning texnik hamda emotsional tayyorgarligini rivojlantirishda samarali vosita ekanligi kuzatildi. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar musiqa ta’limida innovatsion metodlarni qo‘llash texnik mahoratning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishini ko‘rsatdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Musiqa ijrochiligida texnik mahoratni rivojlantirish masalasi qadimdan musiqashunoslik, estetika va pedagogika fanlarining muhim tadqiqot obyektlaridan biri bo‘lib kelgan. Insonning musiqiy tafakkuri, ijro madaniyati hamda texnik imkoniyatlarini shakllantirishga oid qarashlar Sharq va G‘arb ilmiy-falsafiy tafakkurida turli davrlarda o‘z aksini topgan. Antik davr mutafakkirlari musiqani inson ruhiyatini tarbiyalovchi vosita sifatida baholagan bo‘lsalar, keyingi davrlarda ijrochilik texnikasi va estetik talqin masalalari alohida ilmiy yo‘nalish sifatida rivojlandi. Qadimgi yunon faylasufi Pythagoras musiqadagi ritm va interval tizimlarini matematik uyg‘unlik asosida tushuntirib, musiqa inson ruhiyati va tafakkuriga bevosita ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlagan.[4] Plato esa “Davlat” asarida musiqa tarbiya vositasi ekanligini, uning inson xarakteri va axloqiga ta’sirini alohida qayd etadi.[5] Antik davrda shakllangan ushbu qarashlar keyinchalik Sharq musiqa madaniyatida yanada boyidi.

Sharq uyg‘onish davri mutafakkirlari musiqani nafaqat san’at, balki ilm-fan va tarbiya vositasi sifatida ham talqin qilganlar. Xususan, Abu Nasr Forobiyning “Kitob al-musiqa al-kabir” asari Sharq musiqa nazariyasining eng yirik manbalaridan biri bo‘lib, unda kuy, ritm, lad va ijrochilik mahorati ilmiy asosda tahlil etilgan.[6] Forobiy musiqa inson ruhiyatiga ta’sir etuvchi kuch ekanligini, ijrochining texnik mahorati esa

4 Pythagoras. The Pythagorean Sourcebook and Library. — Michigan: Phanes Press, 1987. — P. 45.
5 Plato. The Republic. — Oxford: Oxford University Press, 2008. — P. 112.
6 Abu Nasr Forobiy. Kitob al-musiqa al-kabir. — Qohira, 1967. — B. 56–72.

tinglovchi hissiyotiga bevosita ta’sir qilishini ta’kidlaydi. Ibn Sino ham “Kitob ush-shifo” asarida musiqa ilmini falsafiy va psixologik jihatdan tahlil qilib, ohang va ritmning inson ruhiyatiga ta’sirini izohlaydi.[7] Markaziy Osiyo mumtoz musiqa an’analari rivojida Najmiddin Kavkabiy va Darvesh Ali Changiy risolalari alohida o‘rin tutadi. Ushbu manbalarda ijrochilik usullari, maqom tizimi, doira usullari hamda musiqa ijrosidagi texnik murakkabliklar haqida muhim ma’lumotlar berilgan. Ayniqsa, maqom ijrochiligida ovoz diapazoni, nafas nazorati, ritmik aniqlik va badiiy talqin bir butun tizim sifatida qaralgan. XX asr boshlarida jadid ma’rifatparvarlari milliy musiqa va madaniyat taraqqiyotiga katta e’tibor qaratdilar. Abdurauf Fitrat o‘zining “O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi” asarida milliy musiqaning estetik va tarbiyaviy ahamiyatini ilmiy asoslab berdi.[8] U milliy musiqa yoshlarning ma’naviy kamoloti va estetik tafakkurini shakllantirishda muhim vosita ekanligini ta’kidlaydi. Shuningdek, Yunus Rajabiy tomonidan Shashmaqomning nota yozuvlari va ilmiy sharhlari yaratilishi maqom ijrochiligini tizimli o‘rganish imkonini kengaytirdi.[9]

G‘arb musiqa pedagogikasida esa texnik mahoratni shakllantirish bo‘yicha maxsus metodik maktablar yuzaga keldi. Carl Czernyning mashq tizimlari pianino texnikasini rivojlantirishning klassik namunasi sifatida e’tirof etiladi. Heinrich Neuhaus esa texnik mahoratni faqat mexanik mashqlar emas, balki badiiy tafakkur bilan uyg‘un holda rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, “texnika — bu san’atni ifodalash vositasidir”. Shu jihatdan ijrochining texnik tayyorgarligi bilan bir qatorda musiqiy tafakkuri va emotsional talqini ham rivojlanishi kerak. Bugungi kunda musiqa ijrochiligida texnik mahoratni rivojlantirish masalalari zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan holda o‘rganilmoqda. Xususan, audio-video tahlil, multimodal ta’lim, raqamli platformalar va interfaol metodlar yosh ijrochilarning texnik ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali vosita sifatida qo‘llanilmoqda. Shinichi Suzuki tomonidan ishlab chiqilgan “Suzuki method” tizimi musiqiy eshitish, takrorlash va bosqichma-bosqich o‘rganish metodlariga asoslanadi. Ushbu metod

7 Ibn Sino. Kitob ush-shifo. — Tehron, 1985. — B. 214–220.
8 Abdurauf Fitrat. O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi. — Toshkent: Fan, 1993. — B. 15–18.
9 Yunus Rajabiy. Shashmaqom. 6 jildlik. — Toshkent, 1959–1975.

bugungi kunda ham ko‘plab musiqa maktablarida qo‘llanilib kelinmoqda. Demak, antik davrdan to hozirgi kungacha musiqa ijrochiligida texnik mahoratni rivojlantirishga oid ilmiy qarashlar evolyutsion tarzda takomillashib borgan. Sharq va G‘arb musiqa pedagogikasi tajribalarining uyg‘unligi esa zamonaviy musiqa ta’limida samarali metodlarni ishlab chiqish uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Musiqa ijrochiligida texnik mahoratni shakllantirish masalasi jahon va Sharq musiqashunosligi tarixida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yo‘nalish qadimgi davrlardan boshlab nafaqat badiiy ijro, balki ilmiy-pedagogik tizim sifatida ham rivojlanib kelgan. Arxeologik va tarixiy manbalar Markaziy Osiyo hududida musiqiy ijrochilik an’analari juda qadimiy ildizlarga ega ekanini ko‘rsatadi. Bu jarayonda ijrochilik mahorati asta-sekin texnik tizimga aylangan[10].

Antik davrda musiqa falsafasiga oid qarashlarda ijrochilik texnikasi ruhiy tarbiya bilan bog‘liq holda talqin qilingan. Qadimgi yunon faylasufi Platon musiqani inson ruhini tarbiyalovchi vosita sifatida baholaydi va ijrodagi aniqlik hamda ritmik tartibni axloqiy muvozanat bilan bog‘laydi. Aristotel esa musiqiy ijroda mahorat va his-tuyg‘u uyg‘unligi estetik ta’sirning asosiy sharti ekanini ta’kidlaydi.

Sharq musiqashunosligida esa ijrochilik texnikasining ilmiy asoslari Abu Nasr Forobiy tomonidan tizimlashtirilgan. Uning “Kitob al-musiqa al-kabir” asarida tovush hosil qilish usullari, lad tizimi va ritmik tuzilma batafsil yoritilib, ijrochining texnik mukammalligi ilmiy mezon sifatida ko‘rsatiladi. Ibn Sino esa musiqaning inson ruhiyati va fiziologiyasiga ta’sirini tahlil qilib, ijro sifati emotsional ta’sirni belgilashini ilmiy asoslaydi[11]. O‘rta asr Sharq musiqasida ustoz-shogird an’anasi ijrochilik texnikasini rivojlantirishning asosiy pedagogik modeli sifatida shakllangan. Bu tizimda texnika faqat mashq orqali emas, balki bevosita kuzatish, takrorlash va ruhiy-axloqiy tarbiya orqali shakllantirilgan. Abdurauf Fitrat milliy musiqa

10 Qodirov T. O‘zbek musiqa tarixi. – Toshkent: Fan, 2006. – 14-bet.
11 Ibn Sino. Ash-Shifo (Musiqa bo‘limi). – Tehron nashri, 1980. – 112-bet.

ijrochiligida amaliy tajriba va ustoz maktabining ustuvorligini alohida ta’kidlaydi. XX asrda Yevropa musiqiy pedagogikasida texnik mahoratni oshirishga oid ilmiy yondashuvlar tizimlashtirildi. Carl Czerny pianino ijrochiligi maktabi orqali texnik mashqlar (etüdlar), tezlikni oshirish va barmoq koordinatsiyasi metodlarini ishlab chiqdi. Bu metodlar bugungi kunda ham zamonaviy musiqa pedagogikasida asosiy tayanch hisoblanadi. O‘zbek musiqashunosligida Yunus Rajabiy maqom ijrochiligini tizimlashtirish, nota yozuvlarini shakllantirish va an’anaviy ijro maktablarini ilmiy asosda hujjatlashtirish orqali texnik mahoratni rivojlantirishga katta hissa qo‘shgan. Uning faoliyati ijrochilikni faqat amaliy emas, balki ilmiy-pedagogik tizim sifatida ham o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda musiqa ijrochiligida texnik mahoratni oshirishning bir nechta samarali metodlari ajratiladi: sekin ijro metodi, segmentatsiya, audio-analitik tahlil, repetitsion mashqlar va interfaol ustoz-shogird yondashuvi. Ushbu metodlar motor, kognitiv va emotsional jarayonlarning uyg‘unlashuviga asoslanadi. Shuningdek, zamonaviy psixopedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, texnik mahorat faqat mexanik takrorlash emas, balki ongli nazorat va ichki eshitish (inner hearing) orqali rivojlanadi[12].

XULOSA

Musiqa ijrochiligida texnik mahoratni oshirish masalasi zamonaviy musiqa pedagogikasining eng muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u nafaqat ijro sifati, balki ijrochining badiiy tafakkuri, emotsional ifodasi va kasbiy shakllanishi bilan ham bevosita bog‘liqdir. Tadqiqot davomida o‘rganilgan nazariy va amaliy manbalar shuni ko‘rsatadiki, texnik mahoratni rivojlantirish jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli bo‘lib, u muntazam mashq, ongli yondashuv hamda pedagogik boshqaruvni talab qiladi. An’anaviy Sharq ijrochilik maktablarida ustoz-shogird tizimi asosida shakllangan metodlar bugungi kunda ham o‘zining ilmiy-amaliy ahamiyatini saqlab qolgan. Ushbu tizimda texnik ko‘nikmalar bevosita kuzatish, takrorlash va amaliy ijro orqali shakllantiriladi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar — sekin

12 Sloboda J. The Musical Mind. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 201-bet.

ijro (slow practice), segmentatsiya, audio-analitik tahlil hamda interfaol o‘qitish metodlari ijrochilik samaradorligini sezilarli darajada oshirishi aniqlangan. Tahlillar natijasida shunday xulosaga kelindiki, musiqa ijrochiligida eng yuqori natija faqat bir metodga tayanish orqali emas, balki an’anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi orqali erishiladi. Bunda texnik mashqlar ijrochining musiqiy tafakkuri va badiiy ifoda imkoniyatlari bilan uyg‘unlashganda, ijro sifati va ta’sirchanligi yanada kuchayadi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida texnik mahoratni rivojlantirishda psixologik omillar — diqqatni jamlash, ichki eshitish, emotsional barqarorlik va motivatsiya ham muhim rol o‘ynashi tasdiqlandi. Bu omillarni inobatga olish ijrochining nafaqat texnik, balki ijodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Umuman olganda, musiqa ijrochiligida texnik mahoratni oshirishga qaratilgan metodlar tizimli ravishda qo‘llanilganda, ular ijrochining professional darajasini oshirish, badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytirish hamda musiqiy asarni chuqur va ta’sirchan talqin etishiga xizmat qiladi. Shu bois mazkur yo‘nalishda ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlarni keng joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOLAR:

1. Qodirov T. **O‘zbek musiqa tarixi**. – Toshkent: Fan, 2006. – 312 b.
2. Plato. **The Republic**. – London: Oxford University Press, 1997. – 450 p.
3. Aristotle. **Politics and Poetics**. – New York: Penguin Classics, 2004. – 320 p.
4. Forobiy A.N. **Kitob al-musiqa al-kabir**. – Toshkent: Fan, 1987. – 214 b.
5. Ibn Sino. **Ash-Shifo (Musiqa bo‘limi)**. – Tehron: Nashr-i Danishgoh, 1980. – 180 b.
6. Fitrat A. **O‘zbek klassik musiqasi tarixi**. – Toshkent: O‘qituvchi, 1993. – 156 b.
7. Czerny C. **School of Practical Composition / Piano Studies**. – Vienna: Universal Edition, 1985. – 200 p.

8. Rajabiy Y. **Shashmaqom nota yozuvlari**. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1959. – 240 b.
9. Sloboda J. **The Musical Mind: The Cognitive Psychology of Music**. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 384 p.
10. Swanwick K. **Teaching Music Musically**. – London: Routledge, 1999. – 168 p.
11. Keller P.E. **Motor Learning and Performance in Music**. – Berlin: Springer, 2012. – 276 p.
12. Nizomov A. **Sharq musiqashunosligi va manbashunoslik masalalari**. – Toshkent: Fan, 2010. – 198 b.